

CONSIDERAȚII ASUPRA LEGITIMITĂȚII
CA ATRIBUT AL PUTERII*

CONSTANTIN NICA**

Abstract. *The paper circumscribes the conceptual sphere of legitimacy as sphere of the fundamentals of accession to power and, also, of the rationale grounds of the governed obedience to the governors. It presents the legitimacy as an essential attribute of the power by reviewing the most relevant reflections of modern and contemporary political theory on the topic.*

Keywords: *legitimacy, power, democratic systems, justification of power, obedience, subordination to law.*

Legitimitatea — ca problemă care se circumscrie fundamentelor deținerii puterii și rațiunilor justificative ale supunerii celor guvernați față de guvernanți — și realitatea opusă acesteia, absența legitimității, ne apar ca însoțitoare naturale ale politicului. Întotdeauna și pretutindeni, titularii puterii au simțit nevoia să se raporteze la comunitatea umană asupra căreia își exercitau atributele imperative ale deciziei politice. De aceea, atât legitimitatea, cât și absența acesteia s-au aflat firesc în centrul dezbaterilor de idei, politice și științifice, în cursul marilor cicluri istorice, în antichitate, în Evul Mediu, în principalele faze ale modernității, în ultimele nouă-zece decade. În ceea ce ne privește, vom urmări legitimitatea preluării, exercitării și menținerii puterii politice ca pe o dimensiune a sistemelor democratice moderne, în cadrul cărora titularul recunoscut al puterii este poporul, iar legitimitatea se dobândește, respectiv se pierde în funcție de gradul de fidelitate al raportării instituțiilor statale la interesele fundamentale ale corpului social.

În condițiile civilizației moderne — pe măsura consolidării și a extinderii democrației reprezentativ-parlamentare și pluraliste — legitimitatea a devenit obiect de reflecție stăruitoare, iar soluțiile propuse au respins viziunile teocratice, extrajuridice despre originea divină și consensualistă asupra puterii și au promovat proiecțiile impersonale, demofile despre natura și esența puterii în so-

* Studiul face parte din Proiectul de cercetare al ISPRI *Legitimitatea și legitimarea puterii. Abordări actuale ale legitimării puterii în sistemele politice contemporane* (2012-2015).

** CS I dr., Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române.

cietate, despre rațiunile de a fi ale autorității. Perspectiva laică, raționalistă, contractualistă a debutat în secolul al XVII-lea, a beneficiat de clarificări consistente în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și a rămas în atenția specialiștilor atât pe întreaga durată a secolului al XX-lea, cât și în prezent. Analizele din secolul trecut au fost legate de „noul val al democratizării”, declanșat imediat după primul război mondial, de apariția sistemelor totalitare din perioada interbelică și de derivatele fără precedent ale democrației moderne, de „moartea comunismului”, în anii 1989-1991, în Europa Centrală, de relansarea democrației reprezentativ-pluraliste în acest spațiu geopolitic. În acest lung interval, specialiști de renume precum Max Weber, Hans Kelsen, Joseph Alois Schumpeter, Friedrich August von Hayek, Bertrand de Jouvenel, Walter Lippmann, Karl Deutsch, Paul Bastid ș.a. și-au pus probleme de finețe legate de conținutul și de criteriile legitimității. Criteriile căutate și, de regulă, propuse au avut menirea de a măsura calitatea/ipostaza unui guvernământ ales de popor. Voința suverană a poporului trebuie transpusă în decizii conforme acestora pe durata unui ciclu sau a mai multor cicluri politice de către adunările reprezentative deliberative. Aceste adunări votează legile, impun executivul și au dreptul constituțional să influențeze sensibil orientarea și funcționarea tuturor instituțiilor de decizie ale statului.

Legitimitatea — atribut al puterii

În limbajul politic curent — aflat sub amprenta principalelor școli de gândire, între care nu există încă un consens — legitimitatea desemnează *un anumit principiu sau un anumit criteriu de justificare a inițiativelor puterii*, menite să asigure echilibrul social și, totodată, *să comande, implicit să pretindă supunere indivizilor, grupurilor sociale, instituțiilor nepolitice, nestatale*¹. Nevoia de a recurge la demersuri de justificare a inițiativelor puterii decurge din esența relațiilor de putere, relații sociale complexe ce presupun *potențial diferit de influențare din partea unui individ, a unui grup social asupra altora*, deci „*resurse de putere*” inegal distribuite².

Asimetria relațiilor de putere atestă că orice societate poate funcționa doar pe baza diviziunii *conducători-conduși*, încât avem *guvernânți*, cu potențial superior de influențare, și *guvernați*, cu potențial mediu sau slab de influențare socială³.

¹ Paul Bastid, „La Legitimité-Recherche d'un critère objectif”, în *Encyclopaedia Universalis France*, volume 9, Paris, Encyclopaedia Universalis S.A., 1971, p. 876; Bertrand de Jouvenel et autres, „La Notion de pouvoir politique”, în Lew Kowarski, Jean Starobinski et autres, *Le Pouvoir (Textes des conférences et des entretiens organisés par les vingt-sixièmes Rencontres internationales de Genève, 1977)*, Boudry-Neuchâtel, Les Éditions de la Baconnière, 1978, pp. 321-347.

² Bertrand de Jouvenel, *Du Pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance*, Paris, Librairie Hachette, 1972, pp. 5-33; idem, „L'Idée de représentation et les formes de gouvernement — L'Idée moderne de représentation et la maîtrise sur les gouvernants”, în *Les Débuts de l'Etat moderne. Une histoire des idées politiques au XIX-ème siècle*, Paris, Éditions Arthème Fayard, 1976, pp. 311-316.

³ Georges Langrod, „La Conception du pouvoir dans la doctrine de l'Etat de Ludwik Gumplowicz”, în R. McKeon, C. J. Friedrich, R. Polin, S. Cotta, J-J. Chevallier, G. Langrod, *Annales de philosophie politique*, tome I — *Le Pouvoir*, Paris, Presses Universitaires de France, 1956, pp. 143-157; Virgil Măgureanu, „Puterea politică și fenomenele sale corelative”, în *Studii de sociologie politică*, București, Editura „Albatros”, 1997, pp. 62-80.

Atât primii, cât și cei din urmă menționați sunt cu toți *ființe umane, egale în fața legii și libere*, pe care niciun destin fatal nu le poate împinge nici spre dominație, nici spre supunere, ele însele asumându-și permanente metamorfozări ale acestor ipostaze.

Potențialul diferențiat de influențare din partea unui individ, a unui grup, a unei instituții dovedește, pe de altă parte, că *puterea este limitată de modul de evoluție a potențialului de acțiune* al fiecărei părți din organismul social. Ca atare, în societatea modernă, mai ales în cea de masă, *unanimitatea este greu de realizat*, după cum tot cu greu pot fi asigurate supunerea totală, obediența necondiționată. Prin urmare, *puterea devine, în esență, instabilă, vizibil „dependentă” de titularul ei, poporul*⁴. Astfel, puterea are nevoie de justificare/justificări în interesul deținătorilor ei, în timp ce forțele alienate se constituie treptat-treptat în „contra putere”, pe care o justifică din optica lor⁵.

Preliminar, *definim legitimitatea — în consens cu viziunile contemporane acreditate*⁶ — *ca ipostază a puterii ce se conformează voinței titularului, care este poporul, deci ca stare de normalitate a universului politic, de funcționare a statului fără tensiuni între clasa guvernantă și cei guvernați*. Instituțiile statale de decizie sunt privite efectiv cu încredere și respect de populație. Paralel, ierarhiile sociale, ordinea socială și politică, sunt acceptate ca „date naturale”, fiindcă funcționează — conform percepției de masă — în parametrii proprii logicii socialului. Așadar, legitimitatea este indispensabilă tuturor celor ce guvernează, ce sunt/trebuie să fie preocupați să acționeze în numele „binelui comun”. De la această regulă fac excepție doar uzurpatorii și cuceritorii, mai ales în faza inițială a acaparării sistemului de decizie. Această prezentare ar putea sugera că statul democratic modern ar avea, însă, tendința să se concentreze spre satisfacerea tuturor intereselor — mai ales ale celor de ordin material — ale cetățenilor. Or, realizarea unui atare obiectiv — deși dezirabil — este imposibilă. În consecință, o fracțiune tot mai importantă a populației active recuză puterea, care — teoretic — este și a sa, când ea nu se regăsește în decizii pozitive. Astfel, *pasiv — prin atitudine indiferentă* —, ea refuză votul și nu se mai interesează de afacerile publice. Totodată, *activ — prin atitudine ostilă* —, ea recurge la contestație, la greve, la violențe, chiar la terorism organizat, ce ia forma unui „contrastat” în interiorul statului ce funcționează.

Tot preliminar, definim alterarea sau absența legitimității ca starea problematică de existență și de funcționare a unui sistem politic ori de câte ori apar îndoieli — la nivelul unor macrogrupuri —, îndoieli în legătură cu respectarea drepturilor cetățenești, a drepturilor omului. Asemenea îndoieli — ce tind uneori

⁴ Léon Duguit, „Qu'est-ce que la souveraineté?”, în *Souveraineté et libertés (Leçons faites à l'Université Columbia, New York)*, Paris, Felix Alcan, 1922, pp. 77-78; Constantin Nica, „Principii de funcționare a democrației moderne — suveranitatea”, în *Sisteme de partide contemporane*, volumul I — *Perspective teoretice asupra partidelor moderne*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2010, pp. 90-102.

⁵ Ovidiu Trăsnea, „Legitimitatea politică și principiul obligației politice — categorii fundamentale, complementare”, în *Filosofia politică. Momente și semnificații*, București, Editura Politică, 1986, pp. 284-291.

⁶ Paul Bastid (Sous la direction de), *L'Idée de légitimité*, Paris, Presses Universitaires de France, 1967, diverse pagini; Seyla Benhabib, „Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy”, în Seyla Benhabib (Edited by), *Democracy and Difference*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1996, pp. 67-94.

spre certitudini — constituie manifestări sau probe ce dezvăluie: a) fie conturarea unei rupturi între popor și puterea statală, îndeosebi executivă, dar și legislativă ori judecătorească, putere a statului ce nu-și mai respectă mandatul, adică apărarea nediferențiată a intereselor corpului social, apărare posibilă doar prin respectarea obligației de a se conforma voinței populare; b) fie apariția unui fenomen de profund dezinteres din partea poporului față de „opera” instituțiilor statale și a clasei guvernante, dezinteres ce reflectă convingerea unor forțe populare că statul le-a scăpat de sub control, că acesta nu le mai aparține.

Așadar, *absența legitimității — în cele două situații posibile pe care le-am evidențiat — reflectă o criză de încredere a populației în clasa guvernantă, în principalele instituții ale statului*. Criza se poate materializa într-un scepticism evident al corpului social cu privire la calitatea actului de decizie *întrucât puterea nu se mai exercită respectând voința populară, ci decizia ei se bazează pe o voință capricioasă sau pe abuz. De asemenea, ea se concretizează în atrofierea voinței populare, care devine docilă, amorfă, încât cu greu se mai regăsește în inițiativele reprezentanților aleși, cetățenii simțindu-se alienați politic și politico-social, încât nu mai au încredere în alegerile periodice, în buletinul de vot, în stat, în instituțiile fundamentale ale statului*.

Reflecții ale teoriei politice moderne asupra legitimității

Legitimitatea — ca atribut al sistemelor democratice moderne — a schimbat radical viziunea despre politică, despre instituțiile statale, fiindcă ea a demontat, a dezmințit concepția clasică și pe cea medievală despre absolutismul de drept divin și despre existența unei preținse legi situată deasupra omului, ce ar călăuzi ordinea socială și politică. Astfel, din secolul al XVI-lea se declanșează procese ample de răsturnare aproape totală a ordinii tradiționale. În consecință, comunitatea umană încetează să mai fie acceptată drept creația divinității, deci ordonată de sus în jos. Comunitatea socială este antropomorfă și își găsește echilibrul în rațiunea individuală, în rațiunea grupurilor sociale, actori sociali dotați cu voință și inteligență, capabili să-și conceapă instituții politice, să-și elaboreze norme juridice și politice adecvate intereselor comunității civice. Ideea de legitimitate a intrat într-o nouă fază a istoriei sale intelectuale, istorie precumpănitor laică și raționalistă, axată pe natura umană.

Soluțiile teoretice variate aduse acestei problematici pe durata a aproximativ cinci sute de ani reflectă — ca regulă —, deși formulările sunt variate, *subordonarea puterii față de drept*. Schimbarea profundă a concepției asupra dreptului modern a conferit legitimității câteva perspective teoretice, specifice principalelor școli de gândire, pe care le redăm succint:

— *Perspectiva contractualistă* (dreptul natural modern, ce conduce la liberalism) a fost elaborată de Thomas Hobbes, John Locke, Baruch/Benedict Spinoza, Jean-Jacques Rousseau, Ch.-Louis Montesquieu și alții⁷. *Sursa legitimi-*

⁷ Constantin Nica, *Liberalismul și societatea modernă (Originile și evoluția liberalismului din secolul al XVII-lea până la începutul secolului al XX-lea)*, București, Editura „Noua Alternativă”, 1995, pp. 30-46, 62-73, 96-127.

tății se află în contractul original, în pactul dintre părți. Contractul este o noțiune politico-filosofică și, în egală măsură, un act de factură juridică, adică forma de ordonare a raporturilor sociale asumată de voința liberă a părților. Contractualismul implică un voluntarism efectiv, o angajare a părților menite să reameneze edificiul politic.

— *Perspectiva „părinților fondatori”, dominată de republicanism, susține că legea legitimatoare este aceea care a fost edictată de voința coloniștilor de a fi liberi, de a fi cetățeni: voința generală constituie astfel fundamentul esențial al legitimității, perspectivă reelaborată de Walter Lippmann atât în anii ‘30, cât și după ultimul mare război*⁸.

— *Perspectiva conservatoare/tradiționalistă — acreditată de Edmund Burke, Joseph de Maître, Gabriel-Louis de Bonald, Chateaubriand, Donoso Cortes ș.a.*⁹ — *susține că sursa legitimității ar descinde din cutumă, din tradiție, din precedent, din transmiterea ereditară a puterii. Cutuma subzistă doar ca urmare a voinței colective, chiar tacite.*

— *Perspectiva politico-juridică de după al doilea război mondial — expusă de Georges Burdeau, Bertrand de Jouvenel, Hans Kelsen, Maurice Duverger ș.a. — susține că garantul legitimității puterii este constituția, creație a reprezentanților națiunii*¹⁰. *Referința la voință pare a fi subsidiară, dar constituția și întemeietorii ei acoperă tocmai voința populară.*

Criterii ale legitimității în sistemele contemporane

Teoriile evidențiate — deși diferite substanțial — plasează originea efectivă a legitimității în *voința generală*, chiar când aceasta din urmă are o semnificație pur juridică.

Teoriile și punctele de vedere prezentate admit — fie explicit, fie nu de puține ori tacit — că *voința politică este fundamentul calității legitime a puterii*, încât raportul tradițional, ce părea că favorizează juridicul, se schimbă în favoarea politicului, deci a opțiunii libere a poporului.

Perspectiva ce aduce în prim plan *opțiunea politică a fost acreditată și mereu regândită de teoria politică despre popor ca titular al puterii, despre poporul suveran, entitate organizată*, cu numeroasele sale proiecții în sfera teoriei dreptului public.

⁸ *Ibidem*, pp. 73-92; idem, *Opțiunea neoliberală*, București, Editura Institutului de Teorie Socială, 1997, pp. 61-66.

⁹ Constantin Nica, „Joseph de Maistre, *Considerations sur la France* (1796)”, „Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France* (1790)”, „Gabriel-Louis de Bonald, *Théorie du pouvoir politique et religieux dans la société civile* (1796)”, în *Enciclopedia operelor fundamentale ale filosofiei politice moderne* (sub redacția: acad. Alexandru Surdu, acad. Gheorghe Vlăduțescu, Alexandru Boboc), București, Editura Institutului de Teorie Socială, 2001, pp. 351-365, 365-379, 315-328.

¹⁰ Georges Burdeau, *Traité de science politique*, tome V — *L'Etat libérale et les techniques politiques de la démocratie gouvernée*, Paris, Librairie Générale de Droit et Jurisprudence Robert Pichon et Robert Durant-Auzias, 1953, pp. 387-404, 404-422; Maurice Duverger, *Sociologie de la politique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1974, pp. 375-428.

Legitimitatea are fundament eminamente politic și ea este gândită și regândită din perspectiva științelor politice: *așadar, voința populară suverană este singurul suport, este factorul care legitimează voința clasei guvernante, a tuturor instituțiilor statului.*

Legitimitatea desemnează puterea politică în acțiune, care își impune deciziile și inițiativele făcând foarte puțin sau deloc trimitere la folosirea forței — fizice, simbolice, sacromagice —, la amenințarea cu folosirea forței. Astfel, puterea politică — plenar legitimă — se manifestă ca autoritate, raporturile dintre cei care guvernează și cei conduși fiind întemeiate pe consimțământ și, temporar, pe consens.

Această percepție se înscrie și în etimologia noțiunii de legitimitate, care reflectă calitatea a ceea ce este conform legii, care se confirmă și se reconfirmă în timp¹¹. Mesajul semantic al noțiunii de legitimitate este acesta: *legea* care, acordând dreptul de a guverna unui grup de oameni, controlează instituțiile statului și care este, totodată, singura capabilă să confere justificare și stabilitate situației etern asimetrice a oamenilor, generată de raporturile de putere. *Legea* se asociază cu un set de reguli, ce sunt impersonale, generale și superioare voințelor specifice atât guvernanților, cât și celor guvernați. Astfel: a) puterea se supune și ea legii; b) puterea — oricât de legitimă — este și rămâne dependentă față de voința, de interesele categoriilor sociale, ce par ori sunt temporar marginalizate. Legitimitatea este o problemă de zi cu zi a instituțiilor fundamentale ale statului: ea se câștigă greu, dar se pierde ușor, chiar rapid.

BIBLIOGRAFIE

- Bastid, Paul, „La Legitimité-Recherche d'un critère objectif“, în *Encyclopaedia Universalis France*, volume 9, Paris, Encyclopaedia Universalis S.A., 1971, p. 876;
- Bastid, Paul (Sous la direction de), *L'Idée de légitimité*, Paris, Presses Universitaires de France, 1967;
- Benhabib, Seyla, „Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy“, în Seyla Benhabib (Edited by), *Democracy and Difference*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1996;
- Burdeau, Georges, *Traité de science politique*, tome V — *L'Etat libérale et les techniques politiques de la démocratie gouvernée*, Paris, Librairie Générale de Droit et Jurisprudence Robert Pichon et Robert Durant-Auzias, 1953;
- de Jouvenel, Bertrand, et autres, *La Notion de pouvoir politique*, în Lew Kowarski, Jean Starobinski et autres, *Le Pouvoir (Textes des conférences et des entretiens organisés par les vingt-sixièmes Rencontres internationales de Genève, 1977)*, Boudry-Neuchâtel, Les Éditions de la Baconnière, 1978;
- de Jouvenel, Bertrand, *Du Pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance*, Paris, Librairie Hachette, 1972;
- de Jouvenel, Bertrand, „L'Idée de représentation et les formes de gouvernement — L'Idée moderne de représentation et la maîtrise sur les gouvernants“, în *Les Débuts de l'Etat moderne. Une histoire des idées politiques au XIX-ème siècle*, Paris, Éditions Arthème Fayard, 1976;

¹¹ Roland Maspétiol, *L'Etat et son pouvoir*, Paris, Éditions A. Pedone, 1937, pp. 19-50; Paul Bastid, *op. cit.*, pp. 5-11.

- Duguit, Léon, „Qu'est-ce que la souveraineté?“, în *Souveraineté et libertés (Leçons faites à l'Université Columbia, New York)*, Paris, Felix Alcan, 1922;
- Duverger, Maurice, *Sociologie de la politique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1974;
- Langrod, Georges, „La Conception du pouvoir dans la doctrine de l'Etat de Ludwik Gumplowicz“, în R. McKeon, C.J. Friedrich, R. Polin, S. Cotta, J.-J. Chevallier, G. Langrod, *Annales de philosophie politique*, tome I — *Le Pouvoir*, Paris, Presses Universitaires de France, 1956;
- Măgureanu, Virgil, „Puterea politică și fenomenele sale corelative“, în *Studii de sociologie politică*, București, Editura „Albatros“, 1997, pp. 62-80;
- Maspétiol, Roland, *L'Etat et son pouvoir*, Paris, Éditions A. Pedone, 1937, pp. 19-50; Paul Bastid, *op. cit.*;
- Nica, Constantin, „Principii de funcționare a democrației moderne — suveranitatea“, în *Sisteme de partide contemporane*, volumul I — *Perspective teoretice asupra partidelor moderne*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2010;
- Nica, Constantin, *Liberalismul și societatea modernă (Originile și evoluția liberalismului din secolul al XVII-lea până la începutul secolului al XX-lea)*, București, Editura „Noua Alternativă“, 1995;
- Nica, Constantin, *Opțiunea neoliberală*, București, Editura Institutului de Teorie Socială, 1997;
- Nica, Constantin, „Joseph de Maistre, *Considerations sur la France* (1796)“, „Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France* (1790)“, „Gabriel-Louis de Bonald, *Théorie du pouvoir politique et religieux dans la société civile* (1796)“, în *Enciclopedia operelor fundamentale ale filosofiei politice moderne* (sub redacția: acad. Alexandru Surdu, acad. Gheorghe Vlăduțescu, Alexandru Boboc), București, Editura Institutului de Teorie Socială, 2001;
- Trăsnea, Ovidiu, „Legitimitatea politică și principiul obligației politice — categorii fundamentale, complementare“, în *Filosofia politică. Momente și semnificații*, București, Editura Politică, 1986.